

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

УДК 327 (540)

Клименко О.А.

СИСТЕМА ТА МЕХАНІЗМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В КРАЇНАХ СВІТУ

У статті розглядаються складові системи організацій громадянського суспільства, виділяються механізми функціонування організацій, підкреслюється значення ціннісних складових громадянської ініціативи в різних країнах світу.

Ключові слова: організації громадянського суспільства, некомерційні та неурядові організації, індекси класифікації, демократичні інститути, ціннісний вимір громадянської ініціативи.

Клименко Е. Система и механизмы функционирования организаций гражданского общества в странах мира

В статье рассматриваются составляющие системы организаций гражданского общества; выделяются механизмы функционирования организаций; подчеркивается значение ценностных составляющих в гражданской инициативе в разных странах мира.

Ключевые слова: организации гражданского общества, некоммерческие и неправительственные организации, индексы классификации, демократические институты, ценностное измерение гражданской инициативы.

Klymenko O. System and mechanisms of functioning of organizations of civil society in the countries of the world.

The elements of the system of organizations of civil society are examined in the article; the mechanisms of functioning of organizations are distinguished; the value of the valued elements is underlined in civil initiative in the different countries of the world.

Key words: organizations of civil society ,non-profit (noncommercial) and non-governmental organizations, indexes of classification, democratic institutes, valued measuring of civil initiative.

Організації громадянського суспільства (ОГС) є одним з інститутів громадянського суспільства, який відображає прагнення громадян до покращення умов їхнього існування в соціумі, а також до реалізації цінностей, які для багатьох людей є сенсом життя. Завдяки мобільності, мережевій структурі, актуалізації важливих для суспільства проблем, ОГС виступають як інструмент політичної, соціальної, економічної взаємодії та водночас як відносно самостійний актор, а також показник розвитку держави. Специфіка їхньої діяльності у різних країнах світу залежить значною мірою від ступеня розвитку політичної системи та, зокрема, від характеру політичних відносин як таких. Відмінні риси діяльності ОГС виявляються в таких показниках як: ступінь активності, безпосередньо пов'язаний з мотивацією щодо просування громадянської ініціативи, кількість та склад фінансових коштів, що

залучаються до забезпечення діяльності, правова основа та функціональність механізмів існування.

Відомими є характеристики організації громадянського суспільства: інституціоналізована основа; організаційна відокремленість від державної системи; діяльність, не спрямована на отримання прибутку; функціонування на принципах самоврядування та добровільний характер діяльності. Усі вони є доволі умовними, бо дають уявлення про ОГС як про акторів, які відрізняються від державних або наддержавних. Загалом вони є феноменом, інтерес до якого протягом часу їхнього існування не зменшувався, а зростає відповідно до збільшення їхньої ваги як у внутрішньому житті країн, так і у світовій політиці.

Осміслення досвіду ОГС та виділення на його основі ключових елементів, що дозволяють говорити про складники системи та механізми їхньої діяльності, важливі для конструювання і функціонування єдиного консолідованого інституціонального простору, який би об'єднував три сектора влади: державу, бізнес та мережі громадянських організацій. Не меншим є й їхня роль у формуванні позаінституціонального простору, який завдяки ціннісному наповненню впливає на моделювання інституціональних структур та відносин.

Організації громадянського суспільства у практиці держав та міждержавних організацій найчастіше позначаються термінами «неурядові організації» (non-governmental organizations) та «некомерційні організації» (non-profit organizations). Ми залишаємо за собою право у певному контексті використовувати один із цих термінів для визначення особливостей та механізмів функціонування кожної конкретно взятої ОГС.

Визначення специфічних рис ОГС і відповідних методик, за допомогою яких можна було б прогнозувати розвиток та «поведінку» громадянської ініціативи, обумовлюється збільшенням інтересу як наукових кіл, так і політиків до сфери людських взаємин, непередбачуваних в умовах сучасного мінливого соціального середовища. Визначення потреб некомерційних організацій (НКО) у підвищенні стандартів управління, прозорості діяльності, ефективності роботи, фінансової стабільності також обумовлює необхідність конкретизації механізмів, за допомогою яких можна регулювати їхню роботу. Зрештою, зацікавленість держав у розумінні рушійних складових діяльності НКО виступає об'єктивним підґрунтям, що викликає широкий інтерес, як до фундаментальних, так і до прикладних досліджень, присвячених організаціям громадянського суспільства.

Одноєю з перших ініціювала дослідження та запропонувала класифікацію неурядових організацій ООН, яка ще з часів існування у форматі Ліги Націй постійно співробітничала з представниками громадянської ініціативи, завдяки чому має великий досвід співпраці з неурядовими (НУО) та міжнародними неурядовими організаціями (МНУО).

Згідно з розробленою ООН міжнародною класифікаційною системою індустріальних стандартів (The UN International Standard Industrial Classification System – ISIC) [1], яка містить у собі критерії для ОГС, НУО, які мають 50% доходів або відповідний відсоток державного фінансування, не вважаються

неурядовими, незалежно від спрямованості їхньої діяльності або внеску до соціального добробуту суспільства. Відповідно до цієї класифікації, численні НУО, які формують основу громадянського суспільства, не враховуються. Відтак із соціуму виключається значний сегмент громадянської ініціативи, який впливає на формування організацій та визначає особливості механізмів їхньої діяльності.

Європейські міжнародні організації вирішили «виправити цей недолік». Нині в Європі поширеною є загальна класифікаційна система економічної діяльності Європейського статистичного відомства (Євростат). У своїй основі вона подібна до класифікації ООН, разом з тим, у ній є відмінності, пов'язані з визначенням сфери діяльності НУО, яку значно розширено. Активність НУО (що відповідає практиці організацій) поширюється на сферу, що традиційно вважалася прерогативою держави. Зокрема, за НУО визнається право на науково-дослідницьку діяльність та аналітично-експертну роботу.

Найчастіше в європейських країнах до ОГС відносять чотири основні типи некомерційних організацій. До першого, найбільш поширеного типу належать «організації взаємодопомоги», що об'єднують людей зі спільними проблемами (представники меншин, інваліди, пенсіонери тощо). Фактично члени цих організацій вирішують проблеми, пов'язані зі способом та особливостями співіснування в соціумі. До другого типу належать НКО, які вирішують проблеми, що відповідають ціннісним уявленням про соціум їхніх членів. Це, перш за все, – благодійні фонди та організації, зосереджені на численних соціальних проблемах (допомога різним категоріям хворих, багатодітним родинам, підтримка професійних, освітніх програм), а також різноманітні екологічні організації. До третього типу належать правозахисні організації, до четвертого – так звані «інфраструктурні» НКО, завдання яких полягає у сприянні розвитку громадянського суспільства, інших НКО, забезпечення їх правовою, інформаційно-аналітичною, організаційною підтримкою [2].

Важливою складовою діяльності організацій громадянського суспільства є питання фінансування та звітності про використання коштів. Відповідно до складу фінансування організації поділяються на категорії, підпадаючи під дію певних механізмів регулювання їхньої діяльності. Спробою уніфікації ОГС за принципом розподілу коштів стала класифікація, розроблена у США. У цій країні некомерційний сектор є одним із самостійних сегментів економіки (економіка неринкових послуг). Відповідно до цього класифікація представляє собою перелік організацій та напрямків діяльності НКО, які підлягають пільговому оподаткуванню (National Taxonomy of Exempt Entities – NTEE)[3]. Вона вважається найбільш повною з огляду на систематизацію напрямків роботи НУО, включаючи близько вісімдесяти напрямків діяльності, у тому числі, проблеми правового захисту, безпеки, міжетнічних відносин, філантропії. Класифікація відображає рівень розвитку НКО в США і найчастіше використовується саме в цій країні. Водночас вона систематизує напрямки роботи НКО, що дозволяє розширити уявлення про можливі зміни критеріїв їхнього виокремлення у країнах Заходу.

Міжнародна класифікація некомерційних організацій (The International Classification of Nonprofit Organizations – ICNPO) [4], розроблена інститутом Дж. Хопкінса вважається найуніверсальнішою системою, бо ґрунтується на найбільш уніфікованих критеріях, що дозволяють об'єктивно визначити особливості системи НУО в різних країнах світу. Характерно, що методологія покладена в основу аналізу НКО у цій системі, базується на економічних показниках (за одиницю аналізу береться відділення НУО, яке займається конкретним напрямом діяльності).

Результатом роботи численних організацій та установ стала усталена класифікація організацій громадянського суспільства, яку найчастіше використовують у західних дослідженнях. Згідно з нею, ОГС розрізняються за чотирма основними критеріями: за сферами діяльності, за джерелами фінансування, за економічними показниками зайнятості та показниками витрат та прибутків.

Найбільш мінливим і непередбачуваним показником у діяльності НУО є зайнятість волонтерів. Не маючи відомостей щодо залучення людей до роботи в системі громадянської ініціативи, важко передбачити можливості їхньої активізації у сфері реалізації тих чи інших інтересів. Відтак, неповним буде уявлення про складові системи ОГС.

Маючи на увазі цю проблему, Центр з вивчення громадянського суспільства при Університеті Дж. Хопкінса ініціював дослідження, спрямовані на поглиблення вивчення роботи ОГС. Одне з них стосується аналізу зайнятості у третьому секторі. Інше – Listening Post Project [5], завдяки якому через взаємодію з ресурсними центрами, форумами, асоціаціями НКО збиралася інформація про те, як реагують ОГС та їхні керівники на зміни зовнішнього характеру (юридичні, економічні, політичні). Актуальність цього дослідження важко перебільшити. Втім, аналіз ситуації виключно на матеріалі США не дозволяє отримати об'єктивну узагальнену оцінку щодо стану справ в інших країнах світу.

Певним досягненням в аналізі особливостей системи НКО в різних країнах та функціональним інструментом вивчення їхньої роботи стало спільне дослідження Департаменту економічних та соціальних відносин ООН, Євростату, статистичного підрозділу ОСЕР та Центру Університету Дж. Хопкінса. За його підсумками підготовлено «Довідник з неприбуткових організацій у системі національних рахунків» [6], у якому визначено положення та проаналізовано показники, за якими можна вираховувати внесок організацій третього сектору (організацій громадянського суспільства) до системи національних рахунків. Базовими показниками при цьому для всіх країн визначено такі, як: кількість організацій, поділених за сферою діяльності; кількість робітників, які отримують кошти як волонтери; додана вартість, створювана НКО; грошова оцінка внеску волонтерів; операційні витрати роботи НКО; джерела фінансування НКО, включаючи пожертвування; оплата споживачами наданих послуг, урядова допомога (внутрішні кошти) та зарубіжні, міжнародні джерела; обсяг та розподіл наданих грантів.

Специфіка роботи, яку виконують люди в некомерційних організаціях важко піддається обліку та звітності, бо немає відповідних аналогів на звичайному ринку праці. Разом з тим, необхідність її уніфікації у звітній формі надає можливість з великим відсотком ймовірності передбачити можливість розвитку системи ОГС.

Ще один підхід, який відображає системне бачення перспектив громадянського суспільства, обґрунтований міжнародним альянсом CIVICUS, який з 1997 р. розробляє індекс громадянського суспільства. З цієї метою альянс проводить широку роботу, представлену в численних програмах, однією з яких є – Civil Society Index [7]. У ній розроблено індекс громадянського суспільства більш ніж для 50 країн світу. Критерії оцінки рівня розвитку громадянського суспільства стосуються чотирьох складових: по-перше, це структура громадянського суспільства, його матеріальне забезпечення та активність волонтерів; по-друге, зовнішні умови функціонування громадянського суспільства – правові, політичні, культурні, а також його взаємини з органами державної влади; по-третє, це – цінності, що домінують у відстоюванні інтересів тих чи інших організацій; по-четверте, впливовість громадянського суспільства, його спроможність змінювати або узгоджувати рішення з владою, діями бізнесових структур тощо. Виділені критерії прямо співвідносяться з діяльністю організацій громадянської ініціативи, яка є підсистемою громадянського суспільства.

Критерії ефективності громадянського суспільства стали результатом численних наукових досліджень та значної кількості експертно-аналітичних оцінок, обґрунтованих за допомогою відомих (головним чином, економічних, математичних) методик. Побудовані на макрорівнях, вони дають можливість кількісного прорахунку діяльності організацій громадянського суспільства. Завдяки ним з великою мірою ймовірності можна виділити структуру різних НКО за сферами діяльності, за джерелами фінансування, за способом взаємодії з державними інститутами. Винятком є третє положення, в якому наголошується на значенні домінуючих цінностей.

З огляду на це варто звернутися до підходів, що існують у теоретичній площині політологічної та соціологічної науки і спрямовані на визначення можливостей соціального (людського) капіталу. Останній є основою громадянських ініціатив, відображених в організаціях громадянського суспільства й, до того ж, опосередковано впливає на інституціональну функціональність громадянського суспільства.

На думку соціологів, структура сучасного громадянського суспільства характеризується взаємопроникненням таких сфер життя, як економіка, культура, наука, освіта. Вони, своєю чергою, пов'язані з родиною і з політичною системою загалом. Характерною рисою громадянського суспільства є те, що воно виступає «сферою солідарності, в якій поступово складається та укріплюється певний тип єдиного співтовариства [8, С.7].

Інститути громадянського суспільства не є автономними та незалежними від інших сегментів суспільства. Вони вступають з ними у взаємодію, впливають на них, відчують їхній вплив на собі (зокрема, вплив держави та

бізнесу). Перевагою такого підходу є те, що він не визначає громадянське суспільство виключно в термінах ринку або індивідуальної ініціативи, підкреслюючи значущість «взаємовигідних об'єднань», неформальних мереж та форм взаємної підтримки, існування яких обумовлено ціннісним наповненням світосприйняття громадян. З огляду на цей підхід можна стверджувати, що будь-яка громадянська ініціатива відображена в показниках структури, фінансування, зайнятості та витрат, буде неповною без розуміння чинників, які спонукають активістів до тих чи інших дій у форматі ОГС. Неповним у такому випадку буде й уявлення про систему НКО та механізми її діяльності.

Проблеми демократичної консолідації, усвідомлення чинників та тенденцій підтримки з боку ОГС демократичних інститутів знайшли відображення у працях таких сучасних дослідників, як Р. Дікс [9], С. Мейнуорінг [10], Х. Стоктон [11] та ін., які досліджували проблему на матеріалі країн Латинської Америки (Колумбія, Уругвай, Аргентина, Чілі, Венесуела, Коста-Ріка, Мексика, Парагвай, Еквадор, Болівія, Бразилія, Перу) та Азії (Тайвань, Південна Корея), регіонів з початковими формами організації демократичних інститутів. На основі аналізу авторами було зроблено припущення «про нелінійність співвідношення демократичної інституціоналізації та консолідації соціуму, а також про вирішальне значення у цьому сенсі... встановлення міцних зв'язків зі сферою соціальних інтересів, представлених робітничими та студентськими групами, громадськими асоціаціями та організаціями». [11, С.103].

Активність ОГС у ціннісному вимірі участі їхніх членів й, відповідно, функціональність системи обґрунтовується різними чинниками. З огляду на це цікавими уявляються підходи представників теорії раціонального вибору, які оцінюють продуктивність таких організацій у контексті здійснюваних урядом соціальних програм, спрямованих на збільшення доходів окремих категорій громадян з метою отримання відповідної політичної підтримки та досягнення політичної консолідації. Інший підхід, який ґрунтується на психологічній теорії ухвалення рішень, пропонує як узагальнюючий висновок гіпотезу, згідно з якою психологічний за своєю природою страх та надія на його подолання як гарантія уникнення більших втрат є основною причиною підтримки громадянським суспільством політики урядів.

Так, К.Уейланд, проаналізувавши рівні підтримки неоліберальних програм громадянами країн Латинської Америки (Аргентина, Болівія, Мексика, Перу, Венесуела), дійшов висновку, що у становленні ОГС у цих країнах переважає масова політична орієнтація скоріше емоційного, ніж раціонального характеру [12]. Надія громадян на подолання пережитих втрат та готовність до ризиків стали основою підтримки громадянами ринкових реформ у таких країнах, як Болівія, Перу, Бразилія та в інших країнах Латинської Америки. Можна зробити припущення, що сподівання людей на краще майбутнє не завжди співпадають з їхньою потребою активної участі в структурах громадянського суспільства, бо емоційний рівень сприйняття інституційної

системи не є тривалим підґрунтям для побудови міцної взаємодії влади, бізнесу та громади.

У країнах Західної Європи ситуація кардинально відрізняється від стану справ у країнах Латинської Америки або Центрально-Східної Європи, які з початку 90-х років з більшим чи меншим успіхом перебувають на етапі розвитку інститутів демократії. Розвиток громадянського суспільства у країнах Європи пов'язаний передусім з усвідомленою підтримкою політичної легітимності демократичних урядів, демократичних інститутів та інститутів громадянського суспільства. Так вважають Д. Істон [13], С. Уїтерфорд [14], Ф. Уейл [15]. Політична легітимність співвідноситься авторами з рівнем розвитку громадянського суспільства, визначається як різновид «символічного капіталу», спроможний відшкодувати витрати політичного правління [16]. Параметрами легітимності виступають політико-культурні елементи, до яких передусім належать політичні орієнтації, відчуття довіри до політичних інститутів та процедур, що співвідносяться з демократією. Порівняльний аналіз орієнтацій, домінуючих у громадянському суспільстві щодо демократичних інститутів, став показовим прикладом для визначення руху організацій громадянського суспільства від стану політичної поляризації до легітимації та консолідації.

Викликає інтерес теоретичний підхід, побудований на так званій концепції довіри, що почала розроблятися з 60-х р. минулого століття. У сучасних дослідженнях використовується широкий діапазон індексів, за допомогою яких визначається рівень довіри громадян до інститутів влади, а також критеріїв, за якими можна прогнозувати ефективність системи НКО. Так, у дослідженні громадянського суспільства в Іспанії автори виділили низку чинників, які, на їхню думку, визначають функціональність організацій громадянської ініціативи та громадянського суспільства. Необхідними уявляються показники рівня довіри як до політичних партій, так і до політиків, союзів, представників бізнесу, а також до церкви та релігійних груп. Автори дослідження дійшли висновку, що організації громадянського суспільства та мережа соціальних зв'язків, незалежна від формальних інститутів, складають основу громадянського суспільства, забезпечуючи його життєдіяльність [16, С.372]. ОГС найбільшою мірою автономні у своїй діяльності від держави та бізнесу, у найкращий спосіб можуть служити показником активності громадянської ініціативи знизу «grass-roots».

Отже, складовими визначення ціннісного потенціалу ОГС виступають показники культурно-світоглядного порядку, що, з одного боку, пов'язані з тривалим процесом формування світосприйняття (саме вони забезпечують у країнах розвинутої демократії підтримку інституціональній системі держави та бізнесу або, навпаки, опозицію їй), з іншого, – психологічно-емоційні складники, пов'язані з людською природою як такою. Відчуття страху, надії, сподівань відіграють не меншу, а в певних випадках більшу роль у стимулюванні до участі в діяльності ОГС.

Система організацій громадянського суспільства, що складається зі структурованих за видами діяльності та формами фінансування та оподаткування НКО, безпосередньо залежна від рівня розвитку інститутів

демократії та від культурно-ціннісного потенціалу громадян, які через участь в ОГС вступають у взаємодію з інститутами держави та бізнесу. Її ефективність обумовлює дія механізмів, що сприяють розвитку, відтворенню або, навпаки, стагнації (нерозвинені політичні інститути демократії держави, поляризаційний ціннісно-культурний потенціал громадян щодо участі в інститутах демократії) діяльності організацій.

Можна виділити певну групу механізмів, за допомогою яких у правовій державі громадянська ініціатива набуває завершених рис. По-перше, йдеться про механізми, пов'язані з умовами існування організацій громадянського суспільства, що включають право організацій на діяльність у суспільстві, визначають статус НКО, можливості перевірки їхньої діяльності з боку держави. По-друге, про механізми, відповідальні за постійний розвиток НКО. Вони пов'язані з визначенням та розв'язанням проблем фінансування, оподаткування, із залученням волонтерів, з використанням нетрадиційних форм отримання коштів тощо. Партнерство з державою складає третю групу механізмів функціонування ОГС. Воно визначає можливості НКО одержати підтримку держави та рівність прав у реалізації такої можливості. Четверта група механізмів покликана сприяти вдосконаленню управління та прозорості діяльності НКО. Вона включає систему підтримки діяльності організацій громадянського суспільства, а також підтримку засобів для поширення відкритості інформації про цю діяльність для громадян та доступу до неї. Останньою групою механізмів є важелі, орієнтовані на процеси саморегулювання третього сектору, тобто норми, які добровільно приймаються НКО, права, система контролю за виконанням прийнятих норм.

Норми, що стосуються правосуб'єктності НКО, є одним з наріжних питань їхнього функціонування, бо дозволяють організаціям здійснювати діяльність, виступаючи від власного імені, а не від імені її членів або засновників. Офіційний статус організацій визначається національним законодавством. Набуття статусу суб'єкта права НКО відбувається в різних країнах по-різному. У деяких державах правосуб'єктність НКО виникає автоматично під час їхнього створення. В інших акт її набуття регулюється відповідними нормами та процедурами. Надання статусу суб'єкта права, як правило, належить до компетенції адміністративних органів, проте, в деяких випадках цю функцію можуть виконувати суди.

У США, приміром, основу громадянського суспільства складають некомерційні організації, що мають бути зареєстровані в міністерстві юстиції. На федеральному рівні діє єдиний типовий статут для НКО. Для організацій громадянського суспільства основною умовою діяльності є отримання в адміністрації штату реєстраційного сертифікату, який видається на основі заяви. Необхідно отримати ще й дозвіл від відповідного державного органу залежно від сфери діяльності НКО (від органів освіти, органів охорони здоров'я, органів соціального захисту населення) [17].

Постійний характер діяльності НКО значною мірою залежить від їхнього фінансування та пов'язаних з ним проблем оподаткування, розподілу коштів, відновлення ресурсів діяльності. В європейських дослідженнях прийнято

виділяти наступні групи донорів, які відображають коло акторів та засобів, за допомогою яких ОГС мають змогу підтримувати свою діяльність. По-перше, це офіційні надходження, які надаються урядовими структурами; по-друге, надходження приватні, які включають кошти приватних та корпоративних спонсорів, а також волонтерські надходження; по-третє, це так зване самофінансування, яке включає доходи, отримані за рахунок обміну товарами та послугами [18]. Як свідчить досвід західних держав, безперебійна робота НКО можлива завдяки використанню різних джерел надходження коштів. Єдине джерело фінансування може стати причиною неплатоспроможності НКО, передумовою для припинення діяльності [19].

У країнах Європи та США існує гнучка правова система, що передбачає диференційований підхід до використання коштів та оподаткування донорів НКО. У Німеччині податковий статус організації визначає їхні можливості займатися тією чи іншою діяльністю. Організаціям без податкових пільг дозволяється займатися політичною діяльністю, включаючи підтримку політичних партій. Натомість НКО, які мають податкові пільги від держави, заборонено прямо або непрямо витратити активи на користь політичних партій. У США також для діяльності НКО існує розмежування за принципом політичної та неполітичної діяльності. Некомерційні організації, які спрямовують ресурси на благодійні, релігійні або просвітницькі цілі, мають право вимагати звільнення від оподаткування на основі Статті 501 (С) (3) Податкового кодексу США. Ці організації обмежені в лобіюванні, їм заборонено займатися політичною діяльністю [20]. Систему витрати коштів для організації громадянського суспільства в країні щільно регламентовано. Так, у бухгалтерському стандарті США (№117) «Фінансова звітність некомерційних організацій» фонди НКО поділяються на три категорії: обмежені до витрат (permanently restricted), тимчасово обмежені до витрат (temporarily restricted), необмежені до витрат (unrestricted). До третьої категорії належать кошти, зароблені самими НКО. Саме вони можуть вільно використовуватися на здійснення статутної діяльності без пояснення, на які цілі їх реалізуватимуть. Загалом фінансовий контроль за діяльністю НКО в США здійснюється в порядку, передбаченому для всіх юридичних осіб. Така сама норма фінансового контролю діє в багатьох країнах Європи (Франції, Фінляндії та ін.).

Важливою складовою функціональної діяльності організацій громадянського суспільства є їхня взаємодія з державними інститутами. Ресурси держбюджету в країнах Заходу найчастіше розподіляються на соціальні програми за жорсткими, наперед затвердженими стандартами. Роботу держустанов орієнтовано переважно на обслуговування конкретних, найбільш вразливих категорій населення, які потребують першочергової допомоги. Діяльність НКО залишається незамінною в таких сферах, як допомога бідним в отриманні доступного житла, профілактика захворювань, діяльність родинно-навчальних асоціацій, політична, екологічна, правова освіта громадян тощо. Із загальною кількістю програм, профінансованих федеральним бюджетом США в перше десятиліття 21 століття, на НКО припадало 54%, на урядові агенції – 42%, на комерційні структури – 4%.

Принципи демократії зобов'язують державу сприяти тому, щоб ОГС брали участь у діяльності її органів і відомств, орієнтованих на вироблення рішень з найбільш актуальних для суспільства проблем. Це підкреслюється у відомих Паризьких принципах Генеральної Асамблеї ООН, що стосуються статусу національних установ, які займаються заохоченням та захистом прав людини. У них, зокрема, відзначено, що: «Склад національної установи..., яка бере участь у діяльності із заохочення та захисту прав людини, встановлюється процедурою... зокрема шляхом представників: неурядових організацій, які опікуються питаннями прав людини та боротьби проти расової дискримінації,...» [21].

Механізми взаємодії органів влади та некомерційних організацій функціонують у спосіб, який дозволяє сторонам бути як самодостатніми у своїй діяльності (форми, засоби, методи роботи), так і підзвітними одна одній відповідно до вимог громадянської справедливості (відображених у правовій системі держави). Відсутність необхідності надання щорічних звітів не позбавляє НКО потреби надавати владі за необхідності дані про територію її діяльності, способи навчання та послуги, які вони надають.

Важливим механізмом діяльності НКО, який виконує своєрідні функції «м'якої сили», є сприяння прозорості діяльності НКО, надання їм правової підтримки, а також заохочення відкритості інформації для громадян та доступу до неї. Державні установи у цій ролі виступають переважно як органи з рекомендаційними функціями. Численні міжнародні неурядові організації, національні центри здійснюють підтримку організацій громадянського суспільства у цій царині. Так, відомий міжнародний альянс CIVICUS, який об'єднує НКО та громадських активістів з понад 100 країн світу, всіляко сприяє розвитку громадянських ініціатив та громадянського суспільства. Проекти Альянсу спрямовані на підвищення рівня участі громадян у НКО на місцевому і на національному рівнях, на підвищення стандартів прозорості звітності НКО перед громадянами, на моніторинг доступу до інформації, свободи слова та ін.

Найкращим способом забезпечення відповідальної поведінки НКО є сприяння саморегулюванню. Задля цього в деяких країнах складаються кодекси поведінки для організацій у певних сферах діяльності, які надають можливість групам НКО забезпечувати їхні потреби. Саморегулюванню організацій сприяють численні навчальні центри для керівництва НКО. Фахівці з менеджменту НКО є практично в усіх великих бізнес-школах як у США, так і в Європі. Широкого розповсюдження отримали різного роду довідники, підручники для організаторів НКО. Так, провідне американське видавництво «Wiley» видає спеціальну серію книжок для активістів та громадських діячів з таких тем, як фінанси та бухгалтерський облік, фандрайзинг та пошук грантів, менеджмент та лідерство в некомерційних організаціях, право.

Складові системи організацій громадянського суспільства та механізми її функціонування свідчать про перспективний потенціал розвитку НКО у країнах демократичного спрямування. ОГС мають можливість адаптуватися та працювати на користь громад у рамках соціально-правових орієнтирів, актуальних в умовах економічних, соціально-культурних криз. Історичні

особливості кожної країни, її власний шлях формування демократичних інститутів держави, культурно-ціннісний контекст кожної нації накладають відбиток на особливості формування організацій громадянського суспільства, які корелюють із запропонованими науковою спільнотою критеріями щодо системи та механізмів діяльності.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. The UN International Standard Industrial Classification System (ISIC) [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://unstats.un.org/unsd/international-standard-industrial-classification-system/publication/seriesM/seriesm_4rev4e.pdf.
2. Стецко Е.В. Неправительственные организации: новая модель межгосударственного сотрудничества [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://net-conf.org/articles_text_5.htm.
3. National Taxonomy of Exempt Entities (NTEE) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nccs.urban.org/classification/ntee.cfm>.
4. The International Classification of Nonprofit Organizations (ICNPO) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.statecan.gc.ca/pub/13-015/sect.13-eng.htm>.
5. Listening Post Project. Center for Civil Society Studies [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ccss.jhcc.edu/research-project/listeningpost...>
6. Handbook of non-profit institutions in the system of national accounts [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/pubs/gesgrid.asp?id=329>.
7. Civicus Civil Society Index [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.civicus.org/csi/>.
8. Alexander J.C. (ed.) Real Civil Liberties. – L.:Sage, 1998.
9. Dix R.H. Democratization and Institutionalization of Latin American Political Parties // Comparative Political Studies. – 1992. – Vol.24. – P.488 -511.
10. Mainwaring S., Scully T.R. Building Democratic Institutions; Party System in Latin America. – Stanford, CA: Stanford University Press, 1995. – 438 p.
11. Stockton H. Political Parties, Party System, and Democracy in East Asia; Lessons from Latin America // Comparative Political Studies.- 2001. – Vol.34. – N.1. – P.94 -119.
12. Weyland K. Risk-Taking in Latin American Economic Restructuring // International Studies Quarterly. – 1996. – Vol.40. – P.185 -207.
13. Easton D. Reassessment of the Concept of Political Support // American Political Science Review. – 1975. – Vol.75. – P.453 - 457.
14. Weatherford M.S. Measuring Political Legitimacy // American Political Science Review. – 1992. – Vol.86. – P. 149 - 165.
15. Wiel F. The Sources and Structure of Legitimation in Western Democracies // American Sociological Review. – 1989. – Vol.54. – P.682 - 706.
16. McDonough P., Barnes S., Pina A.L. The Nature of Political Support and Legitimacy in Spain// Comparative Political Studies. – 1994. – Vol.27. – №.3.
17. Сравнительная таблица законодательств некоторых государств, регулирующего деятельность НПО. Официальный сайт МИД РФ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.mid.ru/bdomp/ns-npo.nsf/makts>.
18. Кондаурова В. Специфика функционирования неправительственных организаций в Европейском Союзе: специализация, проблемное поле, перспективы развития. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://2010-2013_iwep.kz/SFNO_v_EvroSoyue_Doklad_1_2012.doc.
19. Руководство для НПО. Гл.1. Создание и поддержка работы неправительственной организации: Публикации/ Государственный департамент США. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://digital.usembassy.gov/st/russian/publication/2013.02/2013>
20. Макфол М. Гражданское общество в Соединенных Штатах. 28 апреля 2013 года. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://m-mcfaul.livejournal.com/14454.html>.
21. Принципы, касающиеся статуса национальных учреждений, занимающихся поощрением и защитой прав человека (Парижские принципы): Приложение к резолюции 48/134 Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 года [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/paris.shtml